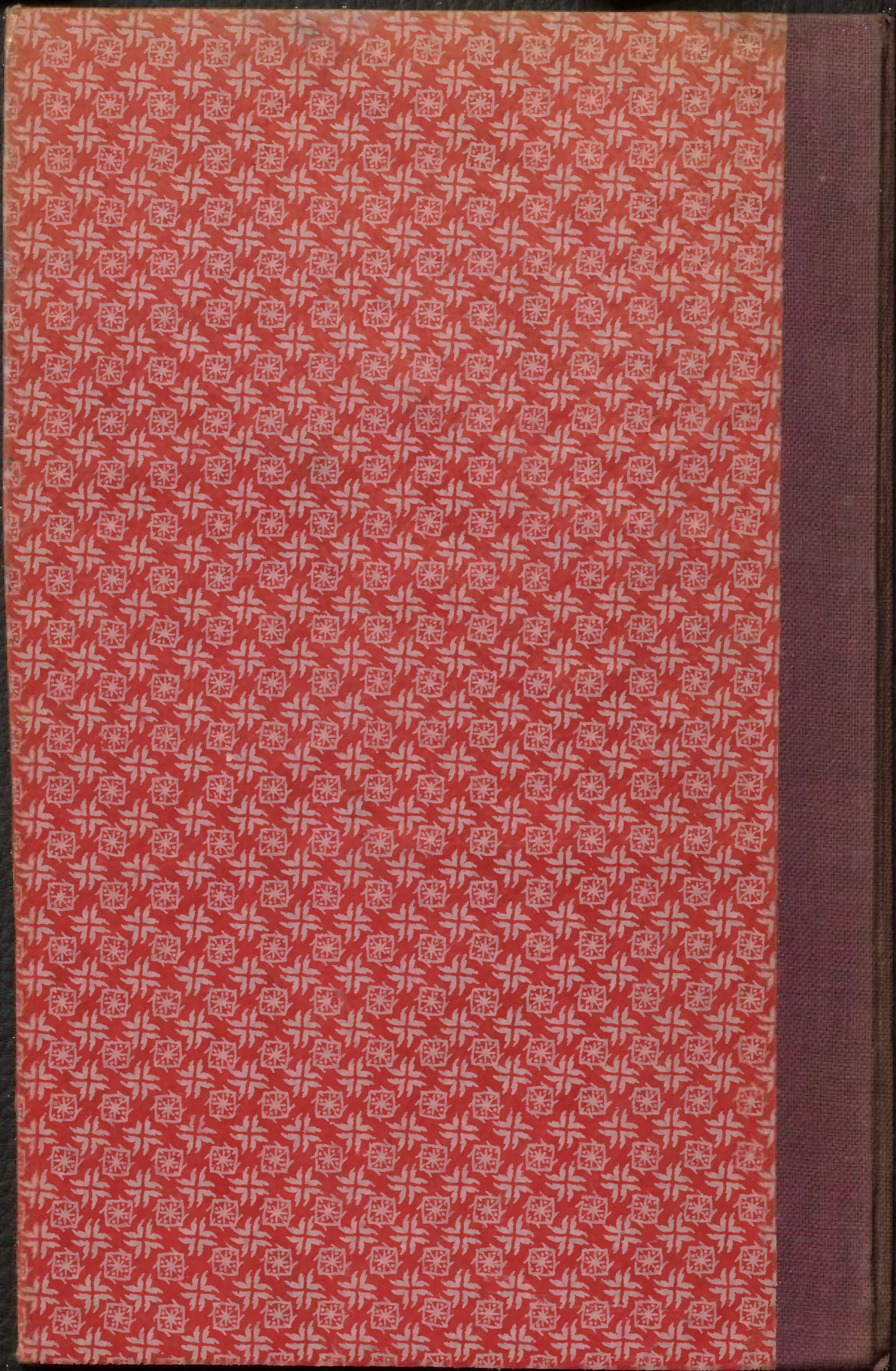

In Persian

1/=

Ḥusaynī, Ḥusayn Ḥaydar
Taṣḥīḥ al-ʿaqīdah

13-8-84

ان اللہ علیٰ کل شیٔ قدیراً

مطبع ماہتاب ہند میرٹھ باہتمام لالہ گنگا سہائے

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ الکریم الوہاب - والصلوۃ والسلام علی من اوتی فصل الخطاب سیدنا ومولانا محمد الشافع
المشفع یوم الحساب وعلی آلہ خیر آل واصحابہ خیر اصحاب علی سائر الاولیاء والانجاب اما بعد بندہ
درگاہ رب الارباب فقیر سید حسین حیدر حسینی قادری برکاتی مارہروی اعطاہ اللہ تعالی حسن مآب
بخدمات اہل اسلام عرضہ میدہد کہ تعظیم وتکریم جمیع اصحاب جناب رسالتمآب صلی اللہ تعالی علیہ و
سلم از فرائض وواجبات دین متین وکف لسان از ذکرشان بجز خیر از لوازم شرع مبین است چہ فضل
اصحاب کرام ثابت از احادیث سرور انام بلکہ آیات کتاب ملک عزیز العلام است و اخبار
مورخین کہ بنا دسوء اعتقاد اند نقل بعض از رواۃ مجاہیل ونقل اکثر از روافض لئام است پس
در بطلان آن چہ کلام است مع ذلک چون بعض کسان با وجود ادعاء اعتقاد مذہب اہل سنت و
جماعت نسبت بعض اصحاب کرام سوء عقیدت میدارند بلکہ کلمات استخفاف واہانت بزبان
می آرند بنا بر علیہ فقیر حقیر محض بہر رد دین از محبت ایمانی استفتائی درین امر از علمائے
اہل سنت خواستہ وجواب آن حاصل ساختہ وبرای زیادتی فائدہ تجمیع وطبع آن پرداختہ حق
سبحانہ توفیق خیر بجمیع اہل اسلام عنایت نماید وثواب این امر خیر بفقیر عطا فرماید آمین واین رسالہ
را بتصحیح العقیدہ فی باب امیر المعویہ موسوم ساختم وامیدوار از ناظرین رسالہ آنست کہ فقیر را

بموجب مذهب مختار جمهور محققین اہل سنت وجماعت علی الاطلاق حکم کفر بر محاربین عهد خلافت
جناب مرتضوی صحیح است یا نی و آنحضرت طلحه و حضرت زبیر و حضرت معویه و حضرت عمرو بن العاص
رضی الله تعالی عنهم را تعظیم و تکریم نمودن یعنی لفظ رضی الله عنهم وغیره گفتن لازم است یا بالطعن
و تحقیر یاد کردن و از طعن و تحقیر شان خروج از اهل سنت لازم می آید یا نی ؛

الجواب

بموجب مذهب مختار جمهور محققین از اهل سنت چنانکه از کتب معتمده عقائد وحدیث واصول ثابت
است محاربین حضرت جناب امیر المومنین خاتم الخلفاء الراشدین را که سه فرقه بودند و در فتنه افتاده
هرگز کافر نتوان گفت امّا فرق در هر سه فریق آنکه رؤسای محاربین جنگ جمل یعنی حضرت
طلحه و حضرت زبیر رضی الله عنهما که از عشره مبشره اند و حضرت ام المومنین که زوجه محبوبه جناب
سید المرسلین صلعم اند غرض اصلی شان هرگز از جدال و قتال نبوده صرف اصلاح حال مسلمین
مد نظر بود که یکبارگاه اتفاق جنگ افتاده و مع ذلک هر سه صاحبان از آن رجوع فرمودند
چنانکه بروایات معتمده ثابت است پس با وجودیکه از خطای اجتهادی که مستوجب ثواب
است ارتکاب این امر نمودند امّا بالآخر چون رجوع فرمودند حالا استحقاق اطلاق لفظ باغی هم
حقیقة صحیح نیست و رؤسای محاربین جنگ صفین یعنی حضرت معاویه و حضرت عمرو بن العاص
رضی الله تعالی عنهما که هم از صحابه کرام بوده اند در اشتباه افتاده از خطار خود تا با اصرار
جنگ و قتال بار بار نموده اند و این گروه هرچند قتال از اجتهاد خطا نموده است امّا خطای
شان واجب الانکار بوده است و در اطلاق لفظ باغی بر ایشان اختلاف است امّا صحیح
آن است که صحیح است و مع ذلک تعظیم شان بحیثیت شرف صحبت رسول الله صلی الله علیه وسلم
بموجب مذهب جمهور اهل سنت لازم است چه شرنا این بغاوت و خطا که از ایشان بوده سنازم
فسق و عصیان نیست رفع عن امتی الخطا والنسیان شاهد است و خطای ... اجتهادی معفو

اہل سنت است نہ ہست اہل سنت ہمینقدر ہست کہ جناب امیر ارشاد فرمودہ اخواننا بغوا علینا
زیادہ ازین طعن بر وشان طعن بر جناب مرتضوی است تفصیل این مسئلہ در احیاء العلوم
و بواقیت و شرح فقہ اکبر و مرقاۃ شرح مشکوٰۃ شریف و مجمع البحار و صواعق محرقہ و شفاے
قاضی عیاض و غیرہا باید دید و آنچہ در بعض کتب مناظرہ شیعہ و سنی کہ متاخرین بنا بر روایات
تاریخیہ الفاظ مبہمہ مجملہ بطور تسلیم و تنزل و تجوز و تحمل مینویسند بر خلاف تصریحات عقائد سلف
مدار اعتقاد بران نتوان نہاد مذہب مختار جمہور محققین از حضرت صوفیہ و محدثین و فقہا و
متکلمین ہمینست پس انکار آن ضلال مبین است درین مقام بعض اقوال ائمہ دین باختصار
نقل نمودہ می آید امام عسقلانی در تقریب التہذیب فرمودہ معویہ ابن وہم در تقریب است
صخر ابن حرب ابن امیہ ابن عبد الشمس ابن عبد مناف الاموی ابو سفیان صحابی شہیر اسلم عام
الفتح وفات سنۃ اثنین وثلاثین انتہی علامہ زرقانی در شرح مواہب ذیل ذکر کاتبین آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم در بیان حال ابو سفیان فرمودہ اسلم فی الفتح وکان من المولفۃ ثم حسن
اسلامہ وروی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم وعنہ ابنہ معویۃ وابن عباس الخ منہ ۱۲
ابی سفیان صخر ابن حرب بن امیۃ الاموی ابو عبد الرحمن الخلیفۃ صحابی اسلم قبل الفتح وکتب
الوحی ومات فی رجب سنۃ ستین وقد قارب لثمانین انتہی امام بخاری علیہ الرحمۃ در صحیح خود
آوردہ عن ابن ابی ملیکۃ قال اوتر معاویۃ رضی اللہ عنہ بعد العشاء برکعۃ وعندہ مولی لابن
عباس فاتی ابن عباس فقال ای ابن عباس دعہ فانہ قد صحب رسول اللہ صلعم و در روایت دیگر آوردہ
قال ای ابن عباس انہ فقیہ الحدیث پس ازین روایت صحیح بخاری ہم بموجب ارشاد حضرت
ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہ صحابی و فقیہ بودن حضرت معاویہؓ و انکار بر اعتراض بر وشان
ثابت است امام حجۃ الاسلام محمد غزالی قدس سرہ کہ امام علماء ظاہر و باطن اند در کتاب احیاء العلوم

تزكية جميع الصحابة والثناء عليهم كما اثنى الله سبحانه تعالى و رسوله صلى الله عليه وسلم و ما جرى بين معاوية وبين

و علي رضي الله عنهما كان مبنيا على الاجتهاد و الى قوله وقد قال افاضل العلماء كل مجتهد مصيب واحاد

الى آخره و امام شعرانى در كتاب اليواقيت والجواهر فى بيان عقائد الاكابر كه در بيان عقائد

مشائخ كرام از كلام حضرت شيخ اكبر خصوصاً و اقوال ديگر اكابر طريقت عموماً جميع فرموده است

ميفرمايد المبحث الحادي والاربعون في بيان وجوب الكف عما شجر بين الصحابة ووجوب اعتقاد انهم

ماجورون وذلك لانهم كلهم عدول باتفاق اهل السنة سواء من لابس الفتن ومن لم يلابسها كل ذلك

احساناً للظن بهم وحملهم في ذلك على الاجتهاد فان تلك الامور مبناها عليه وكل مجتهد مصيب وان

المصيب واحد والمخطئ معذور ماجور قال ابن الانباري ليس المراد بعدالتهم ثبوت العصمة لهم وانما

المراد قبول رواياتهم في احكام ديننا من غير تكلف بحث عن اثبات العدالة وطلب التزكية ولم

يثبت لنا شيء يقدح في عدالتهم فنحن على استصحاب ما كانوا عليه في زمن رسول الله صلى الله عليه وسلم

حتى يثبت خلافه ولا التفات الى ما يذكره بعض اهل السير فان ذلك لا يصح وان صح فله تاويل صحيح

وكيف يجوز الطعن في حملة ديننا فنحن لم يأتنا خبر عن نبينا صلى الله عليه وسلم الا بواسطتهم فمن طعن في

الصحابة طعن في نفس دينه فيجب سد الباب جملة لا سيما الخوض في معاوية وعمرو بن العاص في آخرها ولا

ينبغي الاغترار بما نقله بعض الروافض من اهل البيت من كراهتهم فان مثل هذه المسئلة نزاعيا

فيتق ولا الحكم فيها الا رسول الله صلى الله عليه وسلم فانها مسئلة نزاع بين اولاده واصحابه رضي الله

عنهم قال الكمال بن ابي شريف وليس المراد بما شجر بين علي رضي الله تعالى عنه ومعاوية رض المنازعة

في الامارة كما توهمه بعضهم وانما المنازعة كانت بسبب تسليم قتلة عثمان رض كان رأى ان تاخير

تسليمهم اصوب اذ المبادرة تؤدي الى اضطراب امر الامامة ورأى معاوية رض ان المبادرة

للاقتصاص منهم اصوب فكل منهما مجتهد ماجور فهذا هو المراد بما شجر بينهم انتهى و در غنية الطالبين

در بيان خلافت حضرت جناب امير عليه السلام فرموده واما قتال الطلحة والزبير وعائشة ومعوية

رضوان الله تعالى عليهم [illegible]

وجميع ما شجر بينهم من منازعة ومنافرة وخصومة لان الله تعالى يزيل ذلك من بينهم يوم القيامة كما

قال عز من قائل ونزعنا ما في صدورهم من غل اخوانا على سرر متقابلين ولان عليا رضي الله عنه كان

على الحق في قتاله لانه كان يعتقد صحة امامته على ما بينا من اتفاق اهل الحل والعقد من الصحابة رضي الله

عنهم على امامته وخلافته فمن خرج عن ذلك وناصبه حربا كان باغيا خارجا على الامام فجاز قتاله ومن

قاتله من معاوية وطلحة والزبير رضي الله عنهم طلبوا ثار عثمان بن عفان رضي الله عنه خليفة حق المقتول

ظلما والذين قتلوه كانوا في عسكر علي رضي الله عنه فكل ذهب الى تاويل صحيح فاحسن احوالنا الامساك

في ذلك ورد امرهم الى الله عز وجل وهو احكم الحاكمين وخير الفاصلين والاشتغال بعيوب انفسنا و

تطهير قلوبنا من امهات الذنوب وظواهرنا من موبقات الامور واما خلافة معاوية بن ابي سفيان

رضي الله عنه فثابتة صحيحة بعد موت علي رضي الله تعالى عنه وبعد خلع الحسن بن علي نفسه من الخلافة

وتسليمها الى معاوية رضي الله عنه لراي راه الحسن رضي الله عنه ومصلحة عامة تحققت له وهي حقن

دماء المسلمين وتحقيق لقول النبي صلى الله عليه وسلم في الحسن رضي الله عنه ابني هذا سيد يصلح الله به بين

فئتين عظيمتين من المسلمين فوجبت امامته بعقد الحسن له فسمي عامه عام الجماعة لارتفاع الخلاف

بين الجميع واتباع الكل لمعاوية لانه لم يكن هناك منازع ثالث في الخلافة وخلافته مذكورة

في قول النبي صلعم وهو ما روي عن النبي صلى الله عليه وسلم تدور رحى الاسلام خمسا وثلثين سنة

او ستا وثلثين او سبعا وثلثين والمراد بالرحى في هذا الحديث القوة في الدين والخمس سنين الفاضلة

عن الثلاثين فهو من جملة خلافة معاوية الى تمام تسعة عشر سنة وشهر لان الثلاثين كملت لعلي

رضي الله عنه على ما بيناه هم در غنية الطالبين فرموده واتفق اهل السنة على وجوب الكف فيما

شجر بينهم والامساك عن مساويهم واظهار فضائلهم ومحاسنهم وتسليم امرهم الى الله عز وجل على ما كان

وجرى اختلاف علي وطلحة والزبير وعائشة ومعاوية رضوان الله عليهم اجمعين على ما قدمنا بيانه واعطاء

كل ذي فضل فضله كما قال الله عز وجل والذين جاؤا من بعدهم يقولون ربنا اغفر لنا ولاخواننا الذين

سبقونا بالایمان ولا تجعل فی قلوبنا غلا للذین آمنوا ربنا انک رؤف رحیم وقال الله تعالی تلک امة
قد خلت لها ما کسبت ولکم ما کسبتم ولا تسألون عما کانوا یعملون وقال النبی صلی الله علیه وسلم اذا
ذکر اصحابی فامسکوا وفی لفظ آخر وایاکم وما شجر بین اصحابی فلو انفق احدکم مثل احد ذهبا ما بلغ
مد احدهم ولا نصیفه وقال صلی الله علیه وسلم لا تسبوا اصحابی فمن سبهم فعلیه لعنة الله وقال صلی الله
علیه وسلم فی حدیث انس بن مالک رضی الله عنه طوبی لمن رانی ومن رای من رانی وقال صلی الله
علیه وسلم فی روایة انس رضی الله عنه ایضا ان الله عز وجل اختارنی واختار لی اصحابی فجعلهم انصاری
وجعلهم اصهاری وانه یجیء آخر الزمان قوم ینقصونهم الا فلا تواکلوهم الا فلا تشاربوهم الا فلا
تناکحوهم الا فلا تصلوا معهم ولا تصلوا علیهم علیهم حلت اللعنة ⁂ وروی عن جابر رضی الله عنه قال قال
رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یدخل النار احد ممن بایع تحت الشجرة ⁂ وروی ابو هریرة رضی الله عنه
قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اطلع الله علی اهل بدر فقال اعملوا ما شئتم فقد غفرت لکم ۝
وروی ابن عمر رضی الله عنهما قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انما اصحابی مثل النجوم فبایهم
اخذتم بقوله اهتدیتم ۝ وعن ابن بریدة عن ابیه رضی الله عنه قال ان النبی صلی الله علیه وسلم قال
من مات من اصحابی بارض جعل شفیعا لاهل تلک الارض وقال سفیان بن عیینة رضی الله عنه من
نطق فی اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم بکلمة واحدة فهو صاحب هوی ⁂
علامه قاضی عیاض در شفا شریف فرموده ومن توقیره صلی الله علیه وسلم وبره توقیر اصحابه
وبرهم ومعرفة حقهم والاقتداء بهم وحسن الثناء علیهم والامساک عما شجر بینهم ومعاداة من عاداهم والاضراب
عن اخبار المورخین وجهلة الرواة وضلال الشیعة والمبتدعین القادحة فی احد منهم وان یلتمس لهم
فیما نقل من مثل ذلک فیما کان بینهم من الفتن احسن التاویلات ویخرج اصوب المخارج انهم اهل ذلک
ولا یذکر احد منهم بسوء ولا یغمص علیه امر بل یذکر حسناتهم وفضائلهم وحمید سیرهم ویسکت عما وراء
ذلک کما قال اذا ذکر اصحابی فامسکوا الخ وهم دران مقام است قال رجل للمعافی ابن عمران این
عمر بن عبد العزیز من معاویة فغضب وقال لا یقاس باصحاب النبی صلی الله علیه وسلم احد معاویة

صاحبه وصهره وکاتبه وامنه علی وحیه انتهی امام نووی در شرح مسلم در کتاب الزکوٰة ذیل حدیث
قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یکون فی امتی فرقتان فیخرج من بینهما مارقة یلی قتلهم اولیهم بالحق
الحدیث فرموده اند الروایات صریحة فی ان علیا رضی الله عنه کان هو المصیب المحق والطائفة
الاخری اصحاب معاویة کانوا البغاة متأولین وفیه التصریح بان الطائفتین مؤمنون لا یخرجون بالقتال
عن الایمان ولا یفسقون وهذا مذهبنا ومذهب موافقینا انتهی ونیز امام نووی در شرح صحیح مسلم در کتاب
الفتن فرموده واعلم ان الدماء التی جرت بین الصحابة رضی الله عنهم لیست بداخلة فی هذا الوعید ومذهب
اهل السنة والحق احسان الظن بهم والامساک عما شجر بینهم وتاویل قتالهم وانهم مجتهدون متأولون
لم یقصدوا معصیة ولا محض الدنیا بل اعتقد کل فریق انه المحق ومخالفه باغ فوجب علیه قتاله لیرجع
الی امر الله وکان بعضهم مصیبا وبعضهم مخطئا معذورا فی الخطاء لانه لاجتهاد والمجتهد اذا اخطاء
لا اثم علیه وکان علی رضی الله عنه هو المحق المصیب فی تلک الحروب هذا مذهب اهل السنة ونیز امام نووی در شرح
مسلم ذیل حدیث شریف قال لعمار تقتلک الفئة الباغیة فرموده قال العلماء هذا الحدیث حجة ظاهرة
فی ان علیا رضی الله عنه کان محقا مصیبا والطائفة الاخری بغاة لکنهم مجتهدون فلا اثم علیهم لذلک کما
قدمناه فی مواضع منها علامه زرقانی در شرح مواهب بعد بیان وجوب تعظیم صحابه وعدم التفات
بطرف اخبار ناقلین مطاعن از مورخین جهال فرموده وما وقع بینهم من المنازعات والمحاربات
فله محامل وتاویلات وهو ان کلا اداه اجتهاده الی ان الحق ما فعله فتعین علیه وان کان اخطاء
کمعاویة مع علی فانه مصیب باتفاق اهل الحق ومعاویة ماجور وان اخطاء انتهی ونیز علامه زرقانی
در شرح مواهب فرموده در بیان خصائص آنحضرت صلی الله علیه وسلم ومنها ان اصحابه کلهم عدول
بتعدیل الله تعالی وتعدیله علیه الصلوة والسلام لظواهر الکتاب نحو محمد رسول الله والذین معه الایة
والسنة فتقبل روایاتهم ولو کان حجة فعلهم کرا وانه علی قتل الخوارج وشهادتهم لا ثبوت عصمتهم واستحالة
المعصیة علیهم کما نص علیه ابن الانباری وغیره واشار الیه بقوله فلا یبحث عن عدالة احد منهم فی شهادة
ولا روایة کما یبحث عن سائر الرواة وغیرهم لانهم خیر الامة ومن طرأ له منهم قادح کسرقة وزنا عمل بمقتضاه

ولکن لا یفسقون بما یفسق به غیرهم کما ذکره الجلال المحلی فی شرح جمع الجوامع فتقبل روایاتهم وشهاداتهم
ولو وقعت کبیرة من بعضهم اقیم حدها ام لا وان لم یبلغنا توبته انتهی ونیز در زرقانی متعلق حدیث صلح
جناب امام حسین علیه السلام وحضرت معاویه رض فرموده وفیه انه لم یخرج احد من الطائفتین فی
تلک الفتنة بقول او عمل عن الاسلام اذ احدهما مصیبة والاخری مخطئة وکل منهما ماجور انتهی
علامه قسطلانی در شرح صحیح بخاری شریف در باب علامة النبوة بذیل حدیث ولعل الله یصلح به بین
فئتین من المسلمین فرموده ای الطائفتین طائفة معاویة بن ابی سفیان وطائفة الحسن وکانت اربعین
الفا بایعوه علی الموت وکان الحسن احق الناس بهذا الامر فدعاه ورعه الی ترک الملک رغبة
فیما عند الله ولم یکن ذلک لعلة ولا لقلة وقوله من المسلمین دلیل علی انه لم یخرج احد من الطائفتین
فی تلک الفتنة من قول او فعل عن الاسلام اذ احدی الطائفتین مصیبة والاخری مخطئة ماجورة
انتهی ملا علی قاری در جلد ثانی مرقاة شرح مشکوة در باب مناقب اصحاب بذیل شرح حدیث
عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال لمعاویة اللهم اجعله هادیا ومهدیا واهد به رواه الترمذی
فرموده لا ارتیاب ان دعاء النبی صلی الله علیه وسلم مستجاب فمن کان هذا حاله کیف یرتاب
فی حقه الی آخره ونیز در جلد ثانی مرقاة در بیان تفضیل اصحاب کرام بر غیر الشبان فرموده ومن
ثم قیل لابن المبارک ایهما افضل معاویة او عمر بن عبد العزیز فقال الغبار الذی دخل فی انف فرس
معاویة رض مع النبی صلی الله علیه وسلم خیر من مثل عمر بن عبد العزیز کذا کذا مرة انتهی در بحر المذاهب
لفته اجمع اهل السنة والجماعة علی وجوب تعظیم الصحابة والکف عن ذکرهم الا بخیر لما ورد من الایات
والاحادیث فی فضائلهم ومناقبهم ووجوب الکف عن الطعن فیهم عموما الخ وبعد ذکر آیات احادیث
فضل عموم اصحاب فرموده وما نقله ارباب السیر فی بعضهم کمعویة وعمرو بن العاص ومغیرة بن شعبة وغیرهم
رضی الله تعالی عنهم یغمض عنه ولا یسمع اذ فضل صحبتهم مع النبی صلی الله علیه وسلم قطعی وما نقل ظنی
فلا یزاحم القطعی وایضا فقد قال النبی صلی الله علیه وسلم اذا ذکر اصحابی فامسکوا والواجب علی کل
من سمع شیئا من ذلک ان یتثبت فیه ولا ینسبه الی احدهم بمجرد رؤیته فی کتاب او سماعه من شخص بل لا بد

ان يجب عنه حتى يصح عنده بسنته الى احدهم محبة الواجب ان يلتمس لهم احسن التاويلات واصوب

المخارج اذهم اهل لذلك ما وقع بينهم من المنازعات والمحاربات فله محامل وتاويلات الخ

وبعد نقل اقوال ائمه دين آورده فتلخص ان معوية رض لم يكن في ايام علي رضي الله عنه خليفه وانما كان

خليفة حق وامام صدق بعد علي رضي الله عنه عند تسليم الحسن رضي الله عنه امر الخلافة له وان

هذه التسليم لم يكن اضطراريا بل اختياريا وانه لم يستحق الشتم والطعن ولا يتاتى له السب واللعن فا

فيه مطعون طاعن في نفسه ودينه الخ علامه محمد طاهر محدث عليه الرحمة در مجمع البحار فرموده الهداية

اما مجرد الدلالة او الدلالة الموصلة الى البغية فعلى الاول كان مهديا تكميلا له لان رب دال لا يكون

مهديا وقوله واهده تتميم لان الذي فاز بدلوله قد لا يتبعه احد وعلى الثاني كان مهديا تاكيدا وا

تكميل ولا ارتياب ان دعاء النبي صلى الله عليه وسلم مستجاب فمن كان هذا حاله فكيف يرتاب في حق

في العراض عمن يتجارف في معاوية الى آخره علامه بن حجر مكي در صواعق محرقه فرموده ومن اعتقا

اهل السنة والجماعة ان ما جرى بين علي ومعاوية رض من الحروب فلم يكن لمنازعة معاوية رض لعلي رض في

الخلافة للاجماع على حقيتها لعلي رض فلم تهج الفتنة بسببها وانما هاجت بسبب ان معاوية ر

ومن معه طلبوا من علي تسليم قتلة عثمان رض اليهم لكون المعاوية ابن عمه فامتنع علي ظنا منه ان تسليمه

اليه على الفور مع كثرة عشائرهم يودي الى اضطراب وتزلزل في امر الخلافة الى آخره وهم در صو

فرموده ومن اعتقاد اهل السنة والجماعة ايضا ان معاوية رض لم يكن في ايام علي رض خليفة

وغاية اجتهاده انه كان له اجر واحد واما علي رض فكان له اجران اجر على اجتهاده واجر

على اصابته بل عشرة اجور الخ وهم در صواعق در ذيل حديث صحيح بخاري كه در باب فضا

جناب امام حسن عليه السلام وارد است ان ابني هذا سيد ولعل الله ان يصلح به بين فئتين عظيمتين

من المسلمين الحديث بعد بيان وقوع صلح فرموده فكان ترجيه صلى الله عليه وسلم لوقوع الاصلاح

بين الفئتين من المسلمين فيه دلالة اي دلالة على صحة ما فعله الحسن عليه السلام وعلى انه مختار فيه على

ان تلك الفوائد الشرعية وهي صحة خلافة معاوية والتفرقة فيها لسائر ما تقتضيه الخلافة ترتبت

ذلك صح فالحق ثبوت الخلافة لمعاوية رضه من حينئذ وانه بعد ذلك خليفة حق وامام صدق حينئذ

وقد اخرج الترمذي وحسنه عن عبد الرحمن بن ابي عميرة الصحابي عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال

لمعاوية اللهم اجعله هاديا مهديا واخرج احمد في مسنده عن العرباض ابن سارية سمعت رسول الله

صلى الله عليه وسلم يقول اللهم علم معاوية الكتاب والحساب وقه العذاب فتامل دعاء النبي صلى الله

عليه وسلم له في الحديث الاول بان الله يجعله هاديا مهديا والحديث حسن فهو مما يحتج به على فضل

معاوية وانه لا ذم يلحقه بتلك الحروب لما علمت انها كانت مبنية على اجتهاد ولان المجتهد اذا

اخطأ لا ملام عليه ولا ذم يلحقه بسبب ذلك لانه معذور ولذا كتب له اجر وما يدل لفضله ايضا

الدعاء له في الحديث الثاني ولا شك ان دعاءه صلى الله عليه وسلم مستجاب فعلمنا منه انه لا عقاب

على معاوية فيما فعل بل له الاجر كما تقرر وقد سمى النبي صلى الله عليه وسلم فئته مسلمين فدل على بقاء

حرمة الاسلام وانهم فئتان على حد سواء فلا فسق ولا نقص يلحق احدهما لما قررناه وفئة معاوية

وان كانت باغية لكنه بغي لا فسق الى آخره وهمدر صواعق فرموده واما ما يستنجه بعض المبتدعة

من سبه ولعنه فله فيه اسوة اي اسوة بالشيخين وعثمان مع اكثر الصحابة فلا يلتفت لذلك ولا يعول

عليه فانه لم يصدر الا من قوم حمقاء جهلاء فلعنهم الله وخذلهم اقبح اللعنة والخذلان ثم اقام على رؤسهم

من سيوف اهل السنة واضح الدلائل والبرهان الى آخره علامه ابن همام در مسايره فرموده

وما جرى بين معاوية وعلي رضه كان مبنيا على الاجتهاد لا منازعة من معاوية اذ ظن علي رضه

ان تسليم قتلة عثمان مع كثرة عشائرهم واختلاطهم بالعسكر يؤدي الى اضطراب امر الامامة خصوصا

في بدايتها فرأى التاخير اصوب الى ان يتحققوا التمكن منه ويلتقطهم فان بعضهم عزم على الخروج على

علي وقتله لما نادى يوم الجمل بان يخرج عنه قتلة عثمان على ما نقل في القصة من كلام الاشتر النخعي

ان صح والله اعلم در شرح عقائد نسفي در بيان حضرت علي رضه نوشته وما وقع من المخالفات والمحاربات

لم يكن من نزاع في خلافته بل عن خطاء في الاجتهاد الى آخره علامه خيالي در حاشيه فرموده

قوله بل عن خطاء في الاجتهاد فان معاوية واحزابه بغوا عن طاعته مع اعترافهم بانه افضل اهل

پس معاویه رض و عائشه رض بران آمدند که رود عقوبت باید کرد علی رض و صحابه رض دیگر بنا چیر آن
رفتند انتهی علامه جمال الدین محدث در روضة الاحباب فی سیر النبی والآل والاصحاب فرموده
پوشیده نماند که مخالفت و مخاصمت که میان بعضی از صحابه واقع شده نزد اهل سنت و جماعت
محمول برین است که عن اجتهاد بود لا عن نفسانیة و همه آنها قابل تاویلات و محامل صحیحه است و بر
تقدیر تسلیم که بعضی از محمل قویم و تاویلی مستقیم نباشد گوییم این مخالفات و مخاصمات منقولست
ازیشان بطریق اخبار احاد و اکثر آنها اضعاف و جائزة الکذب است و صلاحیت معارضه
بآیات قرانی و احادیث صحیحه مشهوره ندارد پس سزاوار آن است که بسبب آن اخبار جبارات
بطعن اصحاب خیر البریه نیاید که آن طعن موجب خسارت است یوم یقوم الحساب نیابند تا ابطال کتاب
و سنت باخبار جائزة الکذب لازم نیاید و از تهدیدات و وعیدات که از صاحب شرع به ثبوت
پیوسته پرحذر باشد انتهی علامه ابوالفضل تورپشتی در معتمد فی المنتقد در بیان توقیر صحابه کرام
فرموده و انچه مهم دین عموم مسلمانان است آنست که بنظر تعظیم بدیشان نگرند و بهیچ حال زبان
طعن را ایشان دراز نکنند که رسول صلی الله علیه وسلم امت را ازین فتنه تحذیر کرده است
و گفته از خدا بترسید در حق اصحاب من پس از من ایشانرا نشانه مکنید که بدان خدائی که در رای
جان محمد است صلی الله علیه وسلم که اگر یکی از شما مثل کوه احد زر خرج کند یعنی در راه خدا بیک
مد طعامی که یکی از ایشان خرج کرده باشد نرسد و به نیمه آن الله الله فی اصحابی لا تتخذوهم بعدی
غرضا فو الذی نفس محمد صلی الله علیه وسلم بیده لو انفق احدکم مثل احد ذهبا ما ادرک احدهم
ولا نصیفه و شیطان از طریق هوا و تعصب مردم را تسویل کند که خصومتها ایشان ما بعضی از صحابه
رسول صلی الله علیه وسلم از بهر دین است چه ایشان بعد از رسول صلی الله علیه وسلم سیرت بگردانیدند
و بایکدیگر بنازعت گردیدند تا بجائی رسید که خونها ریخته شد و این مسلمان که بدین فتنها مبتلا
گشته است اول باید که بداند که از ایشان آدمیان بودند نه ملایکه نه انبیا که معصوم اند بلکه
خطا بر ایشان روا بود اگرچه خدایتعالے ایشانرا بشرف صحبت پیغمبر صلی الله علیه وسلم گرامی

کرده بود بلکه از ایشان چون در گناهی افتادی مصر نشدی و زود باحق گردیدی و بدانند
که مذهب اهل حق آنست که بنده بگناه کافر نشود و دلیل آن بعد ازین گفته شود و چون کافر
نشود ضرورة مومن باشد و سب فساق اهل ایمان روا نیست فکیف اصحابه که باری تعالی
بر عموم ایشان ثنا گفته است و رسول صلی الله علیه وسلم بحفظ و حرمت ایشان وصیت فرموده
و از وقیعه در ایشان زجر بلیغ کرده و گفته که از اصحاب من چیزها پیدا شود که ذکر آن نیکو نباشد
شما بدان ایشان را ببدی یاد مکنید که حق تعالی ببرکت صحبت من آنها را از ایشان درگذارند
و درین باب احادیث بسیار است الی آخره امام غزالی علیه الرحمة در کیمیای سعادت در
بیان پیدا کردن اعتقاد فرموده پس بآخر همه رسول ما را صلی الله علیه وسلم بخلق فرستاد و نبوت
وی بدرجه کمال رسانید که هیچ زیادت را آن راه نبود و باین است او را خاتم انبیا کرد که بعد
از وی هیچ پیغمبر نباشد و همه خلق را از جن و انس بمتابعت او فرمود و او را همه سید پیغمبران گردانید
و یاران و اصحاب وی را بهترین یاران و اصحاب دیگر پیغامبران کرد صلوة الله علیهم اجمعین انتهی
و نیز در کیمیائی سعادت در باب پیدا کردن احوال مردمان فرموده عمر عبد العزیز میگوید رسول
صلی الله علیه وسلم را بخواب دیدم با ابوبکر و عمر نشسته چون با ایشان نشستم ناگاه علی و معاویه رض
را بیاوردند و در خانه فرستادند و در ببستند در وقت علی رض را دیدم که بیرون آمد و گفت قضی
لی ورب الکعبة یعنی که حق مرا نهادند پس زودی معاویه رض بیرون آمد و گفت غفر لی ورب الکعبة
مرا نیز عفو کردند و بیامرزیدند الی آخره بالجمله حضرت معاویه رضی الله تعالی عنه در اختیار بغاوت
اگرچه خطا نمودند اما مقصود معذور اند و بموجب مذهب جمهور اهل سنت بوجه بودن آن خطا
از اجتهادها ناجور اند و اکثر قصص و حکایات مورخین باطل و زور اند و بر تقدیر تسلیم ظهور آن
همه امور بلحاظ شرف صحبت حضور سرور عالم صلی الله علیه وسلم حسب وعده آنجناب مکرم
خطیات اصحاب کرام مغفور آمد **فائده** اگر کسی شبهه کند که در تحفه اثنا عشریه در سوال از طرف
رفضه و جواب اهل سنت نوشته اند آمده مر ایشان چون او را باغی و متغلب میدانند پس چرا لعن و تکفیر

جوابش آنکه نزد اهلسنت مرتکب کبیره را لعنت جائز نیست بالخصوص آن شخص باغی هم مرتکب کبیره است او را چرا لعن نمایند الی آخره پس فهرا این شبهه آنکه طرز بیان در ذی بحث تحفه اثنا عشریه که با فرقه مخالف است همه مبنی بر تنزل است ورنه قطع نظر از مخالفت جمهور مخالف خواهد شد با قوال ازالة الخفا تالیف والد ماجد شان که خود در تحفه تعریف آن فرموده اند و عبارت کتاب مذکور اینکه اما آنکه معاویه مجتهد مخطی معذور بود پس از انجهت که متمسک است بود شبهه هر چند دلیل دیگر در میزان شرع راجح تر از آن بر آمد مانند آنچه در قصه اهل جمل تقریر کرده ایم الی آخره و نیز مخالف است بارشاد شیخ سرهندی صاحب شیخ المشائخ صاحب تحفه که در مکتوبات تصریح آن نموده اند عبارت مکتوب دویست و پنجاه و یکم جلد اول از مکتوبات شیخ مجدد صاحب بطور تلخیص آنست نداند که اصحاب پیغمبر علیه و علیهم السلام و الصلوة همه بزرگ اند و همه را به بزرگی یاد باید کرد خطیب از انس روایه میکند که رسول الله صلی الله علیه و سلم فرموده ان الله اختارنی و اختار لی اصحابی فاختار لی منهم اصهارا و انصارا فمن حفظنی فیهم حفظ الله و من اذانی فیهم اذاه الله و طبرانی از ابن عباس رض روایه کند که رسول صلی الله علیه و آله وسلم فرموده من سب اصحابی فعلیه لعنة الله و الملائکة و الناس اجمعین و ابن عدی از عائشه روایه کند رضی الله تعالی عنها که رسول فرموده علیه و علی آله الصلوة و السلام ان اشرار امتی اجرأهم علی اصحابی و منازعات و محاربات که در میان ایشان واقع شده است بر محامل نیک صرف باید کرد و از هوا و تعصب دور باید داشت زیرا که آن مخالفات مبنی بر اجتهاد و تاویل بود نه بر هوا و هوس چنانکه جمهور اهلسنت بر آنند اما باید دانست که محاربان حضرت امیر کرم الله وجهه بر خطا بوده اند و حق بجانب حضرت امیر بود لیکن چون این خطا خطاء اجتهادیست از ملامت دور است و از مواخذه مرفوع چنانکه شارح مواقف از آمدی نقل میکند که واقعات جمل و صفین از روی اجتهاد بود و شیخ ابو شکور سلمی در تمهید تصریح کرده که اهلسنت و جماعت بر آنند که معاویه رض با جمعی از اصحاب که همراه او بودند بر خطا

برخطا بر بوده خطاء ایشان خطاء اجتهادی بود و شیخ ابن حجر در صواعق گفته که منازعت معاویه
با امیر علیه السلام از روی اجتهاد بوده و این قول را از معتقدات اهل سنت فرموده و انچه
شارح مواقف گفته بسیاری از اصحاب بر انند که آن منازعات از روی اجتهاد نبوده مراد
از اصحاب کدام گروه را داشته باشد اهلسنت بخلاف آن حاکم اند چنانکه گذشت و کتب
القوم مشحونة بالخطاء الاجتهادی کما صرح به الامام الغزالی والقاضی ابوبکر وغیرهما پس
تفسیق و تضلیل در حق محاربان حضرت امیر جایز نباشد قال القاضی فی الشفاء قال الامام مالک
رضی الله تعالی عنه من شتم احدا من اصحاب النبی صلی الله تعالی علیه وآله وسلم ابابکر وعمر وعثمان
او معویة او عمرو بن العاص رضی الله عنهم فان قال کانوا علی ضلال وکفر قتل وان شتمهم بغیر هذا من
مشاتمة الناس نکل نکالا شدیدا فلا یکون محاربوا علی کفرة کما زعمت الغلاة من الرافضة ولا
فسقة کما زعم البعض ونسبه شارح المواقف الی کثیر من اصحابه کیف وقد کانت الصدیقة و
طلحة والزبیر وکثیر من الاصحاب الکرام منهم وقد قتل الطلحة والزبیر فی قتال الجمل قبل خروج معاویة
مع ثلثة عشر الفا من القتلی وتفسیقهم مما لا یجترئ علیه المسلم الا ان یکون فی قلبه مرض وفی باطنه خبث
وانچه در عبارت بعضی از فقها لفظ جور در حق معاویه واقع شده است و گفته کان معویة
اماما جایرا مراد از جور عدم حقیت خلافت او در زمان خلافت حضرت امیر خواهد بود نه جوری
که مآلش فسق است و ضلالت تا باقوال اهلسنت موافق باشد مع ذلک ارباب استقامت
از اتیان لفظ موهم خلاف مقصود اجتناب نمایند و زیاده بر خطا تجویز نکنند کیف یکون جایرا وقد
صح انه کان اماما عادلا فی حقوق الله سبحانه وفی حقوق المسلمین کما فی الصواعق و حضرت
مولانا عبد الرحمن جامی که خطا منکر گفته است نیز زیادتی کرده است بر خطا هرچه زیاده کنند
خطاست وانچه بعد ازان گفته است که اگر او مستحق لعنت است الخ نیز نامناسب گفته چه جای تردد است
و چه محل اشتباه اگر این سخن در باب یزید می گفت گنجایش داشت اما در باب حضرت معاویه
[illegible] منازعت دارد [illegible] آمده [illegible]

دعا کرده اند و فرموده اللهم علمه الکتاب [illegible]

اجعله هادیا و مهدیا و دعای آنحضرت مقبول ظاهرا این سخن از مولانا بر سبیل سهو و نسیان سر زده باشد
و ایضا مولانا در همان ابیات تصریح باسم نا کرده گفته است آن صحابی دیگر این عبارت نیز از ناخوشی
وی خبر میدهد ربنا لا تؤاخذنا ان نسینا او اخطانا و آنچه از امام شعبی در ذم معویه نقل کرده اند و نیک
و را از فسق هم بالا گذرانیده اند به ثبوت نه پیوسته است امام اعظم رح که از تلامیذ اوست بر تقدیر
صدق آن ادا حق بود باین نقل و امام مالک که از تابعین است و معاصر او و اعلم علماء مدینه شاتم
معویه و عمرو بن العاص را بقتل حکم کرده است چنانچه بالا گذشت اگر او مستحق شتم میبود چرا حکم بقتل
شاتم او میکرد پس معلوم شد که شتم او را از کبایر دانسته حکم بقتل شاتم او کرد و ایضا شتم او را در رنگ
ابی بکر و عمر و عثمان ساخته است چنانکه بالا گذشت پس معویه مستحق ذم و نکوهش نباشد ای برادر معویه تنها
درین معامله نیست نصفی از اصحاب کرام کم و بیش درین معامله با وی شریک اند پس محاربان جناب امیر
علیه السلام اگر کفره یا فسقه باشند اعتماد از شطر دین بر میخیزد که از راه تبلیغ ایشان بما رسیده است
و تجویز نکند این معنی را مگر زندیقی که مقصودش ابطال دین است ای برادر منشاء آثاره این فتنه قتل
حضرت عثمان است رضی الله تعالی عنه و طلب قصاص نمودن از قتله و طلحه و زبیر که اول از مدینه برآمدند
بواسطه تاخیر قصاص برآمدند و حضرت صدیقه نیز با ایشان درین امر موافقت نمودند و جنگ جمل
که در آنجا سیزده هزار مردم بقتل رسیدند و طلحه و زبیر که از عشره مبشره اند نیز بقتل رسیدند بواسطه تاخیر
قصاص حضرت عثمان بوده بعد از آن معاویه از شام بیرون آمده با ایشان شریک شده جنگ صفین نمودند امام
غزالی تصریح کرده که آن منازعت در امر خلافت نبوده بلکه در استیفاء قصاص در ابتداء خلافت حضرت امیر بود و شیخ
ابن حجر نیز همین را از معتقدات اهلسنت گفته است و شیخ ابو شکور سالمی که از اکابر علماء حنفیه است گفته است
که منازعت معویه با حضرت امیر علیهما السلام در امر خلافت بود که پیغمبر علیه و علی آله الصلوة والتسلیمات بوی اشاره
فرموده بود و گفته بود اذا ملکت الناس فارفق بهم از انجا معویه طمع خلافت پیدا شده بود اما مخطی بود درین اجتهاد
و حضرت امیر محق زیراکه وقت خلافت او بعد از زمان حضرت امیر بود و توفیق در میان این دو قول آنست

بود واقع شده است اگر مخطی است یک درجه است محق را دو درجه بلکه ده درجه آنرا در طریق اسلم در

سکوت از ذکر مشاجرات اصحاب پیغمبر است علیه وعلیهم السلام واعراض از ذکر منازعات ایشان پیغمبر

الصلوة والسلام وایاکم وما شجر بین اصحابی فرموده علیه وعلی آله الصلوة والسلام اذا ذکر اصحابی فامسکوا و هم

فرموده علیه الصلوة والسلام الله الله فی اصحابی الله الله فی اصحابی لا تتخذوهم غرضا یعنی نیز

جل وعلی در حق اصحاب من بشتر بشر سید از خدا جل وعلا در حق ایشان انسان را نشانه بسازید قال الشافعی

وهو منقول عن عمر بن عبد العزیز ایضا تلک دماء طهر الله عنها ایدینا فلنطهر عنها السنتنا ازین عبارت مفهوم

میشود که خطاء ایشانرا هم بزبان نباید آورد وغیر از ذکر خیر ایشان نباید کرد البته یزید بی دولت

از زمره فسقه است توقف در لعنت او بنابر اصل مقرر اهل سنت است که شخص معین را اگرچه کافر باشد تجویز

لعنت نکرده اند مگر آنکه بیقین معلوم کنند که ختم او بر کفر بوده کابی لهب الجهنمی وامرأته نه آنکه او شایان لعنت

نیست ان الذین یؤذون الله ورسوله لعنهم الله فی الدنیا والآخرة بدانند که درین زمان جمعی از کم فرصتی بحث

امامت را پیش داشته بمشوره سخن از خلافت ومخالفت اصحاب کرام علیهم الرضوان نصب عین ساخته

اند وبتقلید جهله ارباب تاریخ ومرده اهل بدعت اصحاب کرام را بنا شایست ذکر میکنند وامور نامناسب بجناب

ایشان نسبت میسازند بضرورت شما از آنچه معلوم داشت در قید کتابت آورده بدوستان مرسل داشت

قال علیه وعلی آله الصلوة والسلام اذا ظهرت الفتن او قال البدع وسبت اصحابی فلیظهر العالم علمه

فمن لم یفعل ذلک فعلیه لعنة الله والملائکة والناس اجمعین لا یقبل الله صرفا ولا عدلا وهم درین مکتوب گفته

پس باید که مدار اعتقاد بر آنچه معتقد اهل سنت است دارند وسخنان زید وعمر را درگوش نیارند مدار کار

را بر افسانهای دروغ ساختن خود را ضایع کردنست تقلید فرقه ناجیه ضروریست تا امید نجات

پیدا شود وبدونه خرط القتاد والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی

علیه وعلی آله الصلوة والسلام انتهی هذا ما تیسر لنا فی هذا الوقت من جمیع العبارات التی وقعت فی

کتب اصحابنا وههنا عبارات اخری ایضا لکنها لما کانت متقاربة لما اوردنا اینا عدم ذکر

اخرہی این ہمہ بحث نسبت بمحاربین جنگ جمل وجنگ صفین بودہ کہ رؤسا آن از اکابر صحابہ کرام بودند اما محاربین جنگ نہروان کہ ایشان بقول محققین از صحابہ کرام ولائق اجتہاد نبودند وباوجود نبودن ہیچ گونہ محل اشتباہ از لشکر جناب مرتضوی جدا شدہ عمداً حکم تکفیر جناب مرتضوی خواہ مخواہ نمودند پس بلاشبہہ فساق اندلیکن در کفرشان اختلاف است اما راجح عدم کفرشان است چہ جناب امیرالمومنین حسب روایات صحیح انکار از تکفیر فرمودہ اند چنانچہ امام قسطلانی در ارشاد الساری شرح صحیح بخاری وامام نووی در شرح صحیح مسلم وملا علی قاری در مرقاۃ شرح مشکوۃ وابن ہمام در فتح القدیر ودیگر علما در دیگر کتب تحقیق آن نمودہ اند بخیال تطویل عبارات کتب نقل نہ کردہ شد فمن شاء الاطلاع علیہا فلیرجع الیہا

کتبہ الفقیر الحقیر محب الرسول عبدالقادر ابن مولانا فضل الرسول الحنفی القادری البدایونی

کان اللہ لہما الجواب صحیح نور احمد احاب من احاب صح الجواب محمد سراج الحق عفی عنہ

ما صرہ المجیب المصیب فہو مقرون بالصواب محمد فصیح الدین قادری *

جاء الحق وزہق الباطل ان الباطل کان زہوقا۔ اصاب المجیب۔

محب احمد

نمقہ العبد المہین فقیر محمد جمیل الدین احمد قادری

الجواب صحیح — الجواب صحیح

محمد فضل المجید القادری — محمد سدید الدین احمد

ایں رسالہ تصحیح العقیدہ وابہر المعویہ در جواب قول ہفت سید حسین حیدر ساکن دہر تصنیف کردہ است وبرائے نگاہ اہلسنت در مطبع ماہتاب ہند میرٹھ بتاریخ ۵ ماہ ۲۶ سنہ ۱۳۰۲ طبع کردہ شد است